

18.

PIĘKNO.

WARTOŚĆ ESTETYCZNA DZIEŁA SZTUKI

I. PROSPEKT WARTOŚCI

Wartość estetyczna dzieła jest tym większa, im czytelniejsza jest dla odbiorcy i im bogatsze są możliwości interpretacji tego dzieła. Sztuka ukazuje wiele aspektów życia. Dzieło powinno być czytelne dla szerokiego grona odbiorców, nie tracąc własnej tożsamości, winno nieść ze sobą określone wartości ogólnoludzkie.

1.1. CEL OGÓLNY

Rozwój duchowy

1.2. CEL SZCZEGÓŁOWY

Rozwijanie wrażliwości estetycznej

1.3. CEL WYCHOWAWCZY

Nabycie umiejętności wartościowania estetycznego i moralnego oraz myślenia refleksyjnego

1.4. PROPONOWANE TEMATY

- Obcowanie z pięknem sztuki rozwija wrażliwość.
- Język sztuki pozwala na wyrażenie w sposób głębszy i pełniejszy prawdy o człowieku.
- Piękno dzieła sztuki zawiera walory estetyczne i wychowawcze.

1.5. ZADANIA DLA UCZNIA, SAMOWYCHOWANIE

→ NORMY

- Dzieła sztuki, przez różnorodność swych form, są nośnikami kultury.
- Sztuka dostarcza człowiekowi głębokich przeżyć duchowych.
- Obcowanie ze sztuką wzbogaca osobowość odbiorcy.

→ ZASADY

- Spotkanie ze sztuką inspiruje mnie do wyrażania własnych uczuć i emocji.
- Staram się zrozumieć i przyjąć wartość artystycznej komunikacji, tzn. porozumienia pomiędzy twórcą a odbiorcą.
- Staram się być nie tylko odbiorcą sztuki, lecz także jej twórcą.

1.6. ZADANIA DLA RODZICÓW

→ NORMY

- Wspólnie z dzieckiem należy uczestniczyć w wydarzeniach kulturalnych (wystawach, spektaklach, pokazach itp.).
- Należy docenić wpływ sztuki na rozwój kultury ogólnoludzkiej i na rozwój dziecka.
- Powinno się dzielić z dzieckiem oceną moralną sztuki, z którą się obcuje.

→ ZASADY

- Uwrażliwiam dziecko na sztukę. Mam upodobania estetyczne i je realizuję.
- Wybieram dzieła sztuki przekazujące określone wartości, które chcielibyśmy zaszcześcić dziecku.
- Zachęcam dziecko do aktywności artystycznej.

1.7. ZADANIA DLA SZKOŁY, WYCHOWAWCY

→ NORMY

- Sztuka uczy, wychowuje i emocjonalnie łączy ludzi w danej społeczności.
- Należy przygotować ucznia do odbioru wartości przekazywanych przez sztukę.
- W szkole powinna istnieć możliwość artystycznego rozwoju młodzieży.

→ ZASADY

- Zachęcamy uczniów do korzystania z oferty artystycznej.
- Uczymy oceniać dzieła sztuki merytorycznie (gatunek) oraz to, jakie niosą wartości.
- Szkoła zapewnia uczniom dostęp do sztuki (wystawy, spektakle, koncerty, pokazy artystyczne).

1.8. SPOSÓB REALIZACJI

Lekcje historii i języka polskiego można pogłębić o treści przekazu zaczerpniętego z malarstwa, rzeźby, plakatu, fotografii. Doświadczenie piękna dzieła sztuki może być punktem wyjścia w dyskusji na temat istoty piękna jako takiego. Czym jest i komu ma służyć? Po co człowiekowi piękno w życiu? Co człowiek pragnie wyrazić poprzez dzieło sztuki? Czy współczesna kultura nie pomniejsza wartości duchowych, wysuwając na pierwszy plan wartości materialne?

1.9. OSIĄGNIĘCIA, EFEKTY

Młody człowiek ma rozwiniętą wrażliwość estetyczną, rozumie przekaz płynący z dzieł sztuki. Widzi potrzebę rozwijania wartości niematerialnych: estetycznych i duchowych. Sztuka stwarza młodemu człowiekowi warunki i możliwości rozwoju jego osobowości. Jest on świadomy wyboru, jakiego musi dokonywać między ideami lansowanymi przez kulturę masową a kulturę wysoką.

1.10. ZAGROŻENIA

Młodzi ludzie wykazują nieznajomość klasycznych dzieł sztuki. Nie mają potrzeby obcowania, inspirowania się sztuką czy szeroko pojętym dziedzictwem kulturalnym. Ponadto nie czują potrzeby rozwijania własnej wrażliwości czy artystycznych talentów. Także rodzice, obojętni na wartości kultury, ograniczają tym samym rozwój estetyczny i wrażliwość na piękno swoich dzieci. Brak związków z kulturą powoduje rozwijanie się i popularyzowanie kultury mało ambitnej, prostej w odbiorze, niewymagającej wysiłku od odbiorcy.

II. WYBRANA LITERATURA Z KOMENTARZEM

DZIEŁO OTWARTE

„ Dzieło sztuki jest z jednej strony przedmiotem tak skomponowanym przez autora, aby każdy odbiorca mógł (poprzez reakcje własnej wrażliwości i inteligencji na konfigurację płynących z tego przedmiotu bodźców) odtworzyć sobie oryginalny jego kształt, stworzony w wyobraźni twórcy. W tym sensie autor tworzy dzieło zamknięte, pragnie bowiem, aby zostało ono i tak zrozumiane i dostarczyło odbiorcy takiego zadowolenia estetycznego, jakie on zamierzył. Z drugiej jednak strony, reagując na zespół bodźców i starając się zrozumieć ich wzajemne powiązanie, odbiorca czyni to z określonych pozycji, jego wrażliwość jest w swoisty sposób uwarunkowana, ma on określoną kulturę, gust, predylekcje, uprzedzenia, toteż odtworzenie pierwotnego kształtu dzieła dokonuje się z określonej, indywidualnej perspektywy. Wartość estetyczna dzieła jest tym większa, im bogatsze są możliwości jego interpretacji, im różnorodniejsze budzi ono reakcje, im więcej aspektów ukazuje odbiorcy, nie tracąc zarazem własnej tożsamości. (Inaczej jest natomiast np. ze znakiem drogowym, który może mieć tylko jedno znaczenie; poddany fantazyjnej interpretacji, przestałby być danym znakiem drogowym o określonym znaczeniu). W tym sensie każde dzieło sztuki, ukończone i zamknięte niby doskonale zbudowany organizm, jest równocześnie dziełem otwartym, poddającym się stu różnym interpretacjom, zresztą nienaruszającym w niczym jego niepowtarzalnej istoty. Każda percepcja dzieła jest więc zarazem interpretacją i wykonaniem, gdyż w trakcie każdej z nich dzieło odżywa na nowo w oryginalnej perspektywie.

Oczywiście, dzieła Beria albo Stockhausena są „otwarte” w sensie mniej metaforycznym, bardziej konkretnym. Są to dzieła „niedokończone”, które autor zdaje się powierzać odbiorcy niby części jakiegoś mechanizmu, nie troszcząc się jakby o ich dalszy los. [...] Poetyka dzieła „otwartego” zmierza [...] do inspirowania u interpretatora „aktów świadomej swobody”, do uczynie-

nia z niego aktywnego ośrodka niewyczerpanej sieci powiązań, którym ma on nadać własny kształt, nie będąc skrepowanym przez konieczność wynikającą z określonych zasad organizacji danego dzieła. Można by jednak, odwołując się do wspomnianego szerszego znaczenia „otwarcia”, wysunąć obiekcję, iż każde dzieło sztuki, nawet jeśli jest dziełem skończonym, wymaga od odbiorcy swobodnej i twórczej reakcji, choćby dlatego, że odbiorca nie może go naprawdę zrozumieć, jeśli nie stworzy go na nowo w akcie kongenialnej współpracy z autorem. Stwierdziliśmy jednak równocześnie, że estetyka współczesna osiągnęła tę świadomość dopiero w wyniku długotrwałej refleksji nad naturą procesu interpretacji. Z całą pewnością artysta ubiegłych stuleci był bardzo daleki od zrozumienia, jakie możliwości interpretacyjne kryje w sobie percepcja jego dzieła. Natomiast współczesny artysta nie tylko ma pełną świadomość tego, co oznacza „otwarcie”, nie tylko traktuje je jako coś nieuniknionego, ale akceptuje je, czyniąc z niego program twórczy i dokładając starań, aby to „otwarcie” maksymalnie wykorzystać.

↑ U. Eco, *Dzieło otwarte*, tłum. J. Gałuszka, w: M. Chmiel, R. Pruszczyński, A. Równy, *Ponad słowami. Podręcznik do języka polskiego dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy i rozszerzony. Klasa 3*, wyd. Nowa Era, Warszawa 2020, s. 67.

KOMENTARZ

Umberto Eco w swoim rozważaniu na temat wartości estetycznej dzieła sztuki stwierdza, że powinna ona być skierowana do odbiorcy tak, aby swoją wrażliwością, zdobytą wiedzą i inteligencją potrafił ją odczytać. Wartość ta jest tym większa, im bogatsze są możliwości interpretacji dzieła sztuki, im różnorodniejsze budzi ono reakcje w odbiorcy. Dzieło sztuki ukazuje odbiorcy wiele aspektów, będąc czytelne dla wielu ludzi, nie traci zarazem własnej tożsamości. Jest ono zrozumiałe. Po tym właśnie można poznać naprawdę wartościowe dzieło sztuki.

III. NAUCZANIE

3.1. NAUCZANIE FILOZOFICZNE

Greckie *aisthētikos* (estetyka) oznacza poznanie zmysłowe lub też „bycie wrażliwym”. Rozpatrywanie piękna pod względem filozoficznym ogniskuje się na procesie percepcji sztuki oraz wartościach estetycznych. Władysław Tatarkiewicz pisał, że istotnym elementem estetyki jest „przeżycie”, doznanie osobiste i emocjonalne. „Najbardziej elementarne jest przeżycie, którego doznajemy podczas kontemplacji wyglądu konkretnych przedmiotów i w którym dominuje czynnik zmysłowy. Właśnie dla tego typu przeżyć zarezerwował Tatarkiewicz nazwę «przeżycie estetyczne», w odróżnieniu od «przeżycia literackiego», gdzie istotną rolę pełni intelekt, oraz od emocjonalnie zabarwionego «przeżycia poetyckiego»”¹. Estetyka jako dziedzina naukowa zajmuje się opisem kształtowania się ocen dotyczących tego, co piękne. Pyta, dlaczego coś uważamy za piękne i jakie kryteria przyjmujemy w naszych kanonach piękna. Dzieło sztuki, aby mogło być uznane za zachwycające, powinno spełniać kryteria obowiązujących kanonów, ale również powinno być czytelne dla odbiorcy.

3.2. NAUCZANIE DYDAKTYCZNE I PEDAGOGICZNE

Wychowanie młodego człowieka jest procesem, który dotyczy wielu aspektów życia, w tym aspektu estetycznego i kulturowego. Polega ono między innymi na zapewnieniu optymalnego i wszechstronnego rozwoju dziecka w zakresie rozwijania w nim wrażliwości estetycznej i znajomości kultury duchowej naszej cywilizacji. W wychowaniu konieczne są: wysiłek niezbędny do zrozumienia wartości artystycznej dzieła, jego przekazu, umiejętność refleksyjnego odczytania dzieła sztuki, znajomość dorobku kultury światowej i ojczystej.

1 B. Dziemidok, *Tatarkiewicz*, [online:] http://www.ptta.pl/pef/pdf/t/tatarkiewicz_w.pdf [dostęp: 7.03.2022].

3.3. NAUCZANIE PSYCHOLOGICZNE

Doświadczenie piękna przez człowieka jest źródłem rozmaitych uczuć i emocji. Człowiek obcując z dziełem sztuki może doświadczać radości, zadowolenia, ekscytacji, zachwyty etc. Najpierw więc mamy do czynienia z rodzajem odkrycia w odniesieniu do obiektu, które pociąga za sobą pozytywną reakcję emocjonalną, afektywną. To z kolei jest interpretowane jako doświadczenie przyjemności, wynikające z faktu obcowania z czymś wyjątkowym. Właśnie to określamy jako doświadczenie estetyczne. Człowiek pociągnięty emocjonalnie przez piękno, także to, którego sam jest autorem, rozwija swoje bogactwo duchowe, osobowościowe i moralne.

IV. NAUCZANIE RELIGIJNE

4.1. TEOLOG

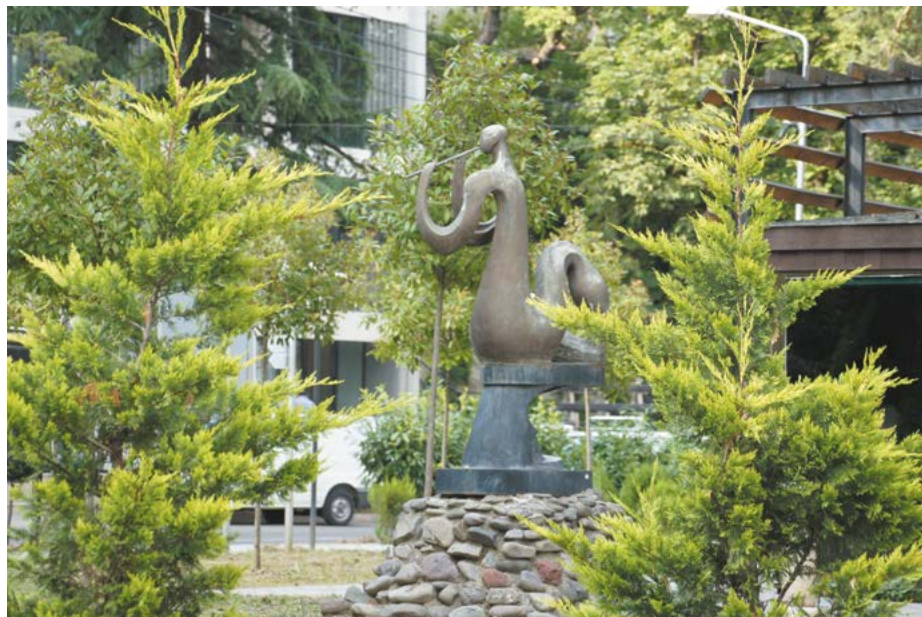
Tworzenie dzieła artystycznego, szukanie piękna, sensu, celu jest swoistym poszukiwaniem Boga. Poprzez dzieło artystyczne człowiek przekracza to, co materialne i przybliża się do Istoty, która ten sens w świecie tworzy, która jest jego źródłem. W tym znaczeniu człowiek tworzący piękno naśladuje Boga w Jego twórczości, ukazując, czasem nieświadomie, Tego, który jest Twórcą wszystkiego. Boga, który stworzył świat można porównać do artysty tworzącego dzieło. Człowiek-twórca zaś to odwzorowanie obrazu i podobieństwa Bożego, według którego został on stworzony.

4.2. NAUCZANIE PAPIESKIE

„ Drodzy Bracia i Siostry, jestem szczęśliwy, że mogę dzisiaj skierować te słowa właśnie do Was. Staracie się wszyscy – poprzez dzieła plastyczne, muzyczne bądź słowo – wyrazić głębię życia ludzkiego i istotę rzeczywistości. Przez sam fakt tego poszukiwania artystycznego, zbliżacie się, niejako po omacku, do Boga, być może dla niektórych nieznanego; do Boga, który jest źródłem, transcendentnym oparciem i ostatecznym celem istnień, celem ich ewolucji, ich życia.

↑ Jan Paweł II, *Świat pozbawiony sztuki z trudem otwiera się na wiarę i na miłość. Homilia wygłoszona w czasie Mszy świętej dla artystów*, Bruksela, 20.05.1985, wybór i oprac. M. Radwan, S. Wylęzek, T. Gorzkula, wyd. RW KUL, Rzym-Lublin 1988, s. 276.

„ Człowiek, choć jest również objęty procesami ewolucyjnymi, niesie ze sobą pewną nowość, której nie da się wyjaśnić przez ewolucję oraz inne systemy otwarte. Każdy z nas ma jakąś tożsamość osobistą, zdolną do wejścia w dialog z innymi i z samym Bogiem. Zdolność do refleksji, rozumowania, kreatywności, interpretacji, twórczości artystycznej i inne oryginalne możliwości uka-

zują pewną wyjątkowość, która wykracza poza dziedzinę fizyczną i biologiczną. Nowość jakościowa, jaką oznacza powstanie bytu osobowego w ramach materialnego wszechświata, zakłada bezpośrednie działanie Boga, szczególne powołanie do życia i do relacji jednego „Ty” z innym „ty”. Na podstawie relacji biblijnych uważamy osobę za podmiot, którego nigdy nie można redukować do kategorii przedmiotu.

↑ LS 81.

4.3. PISMO ŚWIĘTE

*Tak postępuje każdy rzemieślnik i artysta,
który noce i dnie na pracy przepędza,
i ci, co rzeźbią wizerunki na pieczęciach,
i taki, którego wytrwałość urozmaica kształty rzeźb,
serce swe wkłada w to, by obraz uczynić żywym,
a nie śpi, by wykończyć dzieło.
Tak kowal siedzący blisko kowadła,
pilnie zastanawia się nad wyrobami z żelaza,
wyziewy ognia niszczą jego ciało,
a on walczy z żarem pieca –
huk młota przytępia jego słuch,
a oczy jego są zwrócone tylko na wzorzec przedmiotu;*

*serce swe przykłada do wykończenia robót,
 a nie śpi, by dzieło do końca przyzdobić.
 Tak garncarz, siedzący przy swej pracy
 i obracający nogami koło,
 stale jest pochłonięty troską o swoje dzieło,
 a cały jego trud – to pogoń za ilością.
 Rękami kształtuje glinę,
 a nogami pokonuje jej opór,
 przykłada się sercem, aby wykończyć polewę,
 i nie śpi, by piec wyczyścić.
 Ci wszyscy zaufali swym rękom,
 każdy z nich jest mądry w swoim zawodzie;
 bez nich miasto nie będzie zbudowane,
 nie zamieszka się tam ani nie będzie chodzić.
 [...] ale podtrzymują oni odwieczne stworzenie,
 a ich modlitwa dotyczy wykonywania ich zawodu.*

↑ Syr 38,27-32;34b.

4.4. KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Człowiek „stworzony na obraz Boży” (Rdz 1,26) wyraża również prawdę swojego związku z Bogiem Stwórcą przez piękno swoich dzieł artystycznych. Sztuka jest bowiem typowo ludzką formą wyrazu. Poza wspólnym dla wszystkich żywych stworzeń dążeniem do zaspokojenia potrzeb życiowych, jest ona darmową obfitością wewnętrznego bogactwa człowieka. Sztuka, będąc owocem talentu danego przez Stwórcę i wysiłku człowieka, jest formą mądrości praktycznej, łączącą wiedzę i umiejętność praktyczną by prawdę o rzeczywistości wyrazić w języku dostępnym dla wzroku i słuchu. Sztuka zawiera w ten sposób pewne podobieństwo do działania Boga w tym, co stworzone, w takim stopniu, w jakim czerpie natchnienie z prawdy i umiłowania stworzeń. Podobnie jak każde inne działanie ludzkie, sztuka nie ma sama w sobie absolutnego celu, lecz jest podporządkowana ostatecznemu celowi człowieka i przezeń uszlachetniana.

↑ KKK 2501.

V. LITERATURA

Chrostowski W., *Bo piękno na to jest by zachwycało. Jan Paweł II w kulturze polskiej*, wyd. Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2004.

- Dziemidok B., *Tatarkiewicz*, [online:] http://www.ptta.pl/pef/pdf/t/tatarkiewicz_w.pdf [dostęp: 7.03.2022].
- Dzidek T., *Funkcje sztuki w teologii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.
- Eco U., *Dzieło otwarte*, tłum. J. Gałuszka, w: M. Chmiel, R. Pruszczyński, A. Równy, *Ponad słowami. Podręcznik do języka polskiego dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy i rozszerzony. Klasa 3*, wyd. Nowa Era, Warszawa 2020, s. 67.
- Historia piękna*, red. U. Eco, tłum. A. Kuciak, wyd. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2005.
- Franciszek, *Encyklika Laudato si'*, wyd. Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2015.
- Jan Paweł II, *Świat pozbawiony sztuki z trudem otwiera się na wiarę i na miłość. Homilia wygłoszona w czasie Mszy świętej dla artystów*, Bruksela, 20.05.1985, wybór i oprac. M. Radwan, S. Wyleżek, T. Gorzkula, wyd. RW KUL, Rzym–Lublin 1988, s. 276–285.
- Jaroszyński P., *Spór o piękno*, wyd. Impuls, Kraków 2002.
- Kawecki W., *Teologia piękna. Poszukiwanie locus theologicus w kulturze współczesnej*, wyd. Flos Carmeli Wydawnictwo Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych, Poznań 2013.
- Pöltner G., *Estetyka filozoficzna*, tłum. J. Zychowicz, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011.